

gebruik van testikel-extract aan suggestie toeschrijven, komen er niet in voor.

VAN LEERSUM.

Dr. Ph. BOCKENHEIMER und Dr. FRITZ FROHSE, *Atlas typischer chirurgischer Operationen für Aerzte und Studierende*. 3te Lieferung, Jena, GUSTAV FISCHER 1905.

De mij ter aankondiging door de *Redactie* toegezonden *derde* aflevering van BOCKENHEIMER's en FROHSE's Atlas typischer chirurgischer Operationen mocht mijn vroeger 1) reeds uitgesproken meening niet wijzigen. Nephrotomieën en transpleurale buikoperaties behooren door den gewonen arts al evenmin te geschieden als prostatectomieën. De platen 35 en 36 zijn bovendien zoo geheel schematisch in het essentiele harer voorstelling, dat men waarlijk vleeschkleur en rimpels van de huid wel had kunnen weglaten. Een kleine houtsnede kon de bedoeling evengoed weergeven. Ook tegen plaat 25, waar bij een tendovaginitis suppurativa en opvolgende voorarmplegmone het ligamentum carpi transversum, zoo maar als regel wordt doorgesneden, meen ik protest te moeten aantekenen.

De kritiek, hier en daar in den tekst met een enkel woord op andere dan de gegeven methoden uitgeoefend, is meer hoog dan afdoende.

J. A. KORTEWEG.

INGEZONDEN.

HET RAPPORT VAN DE COMMISSIE OMTRENT DE BESMETTELIJKHEID VAN TUBERCULOSE.

Geachte Redactie!

Vergun mij enkele opmerkingen naar aanleiding van bovengenoemd rapport.

De commissie had tot taak „een enquête in te stellen naar de hier te lande in de practijk gedane waarnemingen omtrent het al of niet ontstaan van tuberculose door besmetting”. Is hiermede uitgedrukt dat het de bedoeling was te weten 1°. of besmetting met tuberculose bij den mensch onder de gewone omstandigheden van het dagelijksch leven mogelijk is; of wel 2°. nam men die mogelijkheid aan en wilde men de frequentie van het ontstaan der tuberculose door besmetting leeren kennen? In het eerste geval zal men van waarnemingen in de practijk geen afdoend antwoord mogen verwachten, daar steeds wel de mogelijkheid zal blijven bestaan, dat personen die vóór de besmetting (?) oogenschijnlijk gezond waren, inderdaad toch latent tuberculeus waren of althans tuberkel-bacillen in hun lichaam herbergden. Bij den huidigen stand der wetenschap zou de eenige weg om tot een wetenschappelijk juiste oplossing dezer vraag te komen hierin gelegen zijn, dat men een zeer groot aantal oogenschijnlijk gezonde personen met

1) Dit *Tijdschrift* 1905, Eerste Helft, n°. 15.

tuberculine inspoot en de daarop niet reageerenden na een zeker aantal jaren van gewoon verder leven in de maatschappij nogmaals op die wijze onderzocht. Het spreekt wel van zelf dat op deze manier geen oplossing van de onderhavige quaestie kan en ook wel nooit zal kunnen verkregen worden. Maar dan schiet er ter beantwoording van de tweede en daarmee indirect van de eerste vraag niets anders over, dan de toevlucht te nemen tot de statistiek, die zal moeten aantonen dat de sterfte aan tuberculose constant en aanzienlijk grooter is bij een bepaalde categorie van personen, in innig contact met tuberculose, dan bij dezelfde personen onder overigens gelijke omstandigheden, maar zonder dit contact.

De meerderheid der commissie nu heeft zelfs niet getracht dezen statistischen weg ten bewijze van de besmettelijkheid der tuberculose te bewandelen, maar bepaalt zich tot het weergeven der meening van enkele collega's en het vermelden van eenige feiten die om bovengenoemde redenen nooit bewijzend kunnen zijn, hoe „grooten indruk” of „sterk vermoeden” zij ook bij hun waarnemers mogen achtergelaten hebben.

De minderh.,id der commissie (Prof. FOKKER) daarentegen doet een poging de onderhavige quaestie statistisch op te lossen, maar de wijze waarop is m. i. niet boven bedenking verheven. Hoewel n.l. de cijfers door Prof. FOKKER gebruikt, als juist aannemende, treft ons toch een onjuistheid der berekening. Prof. FOKKER berekent n.l. met een bescheidenheid, die door de commissie niet voldoende op prijs geschat blijkt te worden, hoeveel gehuwden er in de laatste 25 jaar aan tuberculose overleden zijn. Hij vindt hiervoor in rond getal 67.000. Die 67.000 gehuwden, zegt Prof. FOKKER, hebben evenveel wederhelften gehad en van maritale infectie afgezien, zouden van hen 123 aan tuberculose gestorven moeten zijn, daar de sterftেকans aan tuberculose $\frac{185}{100 \cdot 600}$ (voor de gehuwden) of $\frac{1}{500}$ (voor de geheele bevolking) is en $\frac{67.000}{500} = 123$ is. Hier nu schuilt m. i. een groote fout in de berekening. Immers dat de sterftেকans aan tuberculose $\frac{1}{500}$ is, wil zeggen dat van elke 500 personen, er in 1 jaar tijds een aan tuberculose sterft. Willen wij dus uitrekenen, hoeveel wederhelften van 67.000 aan tuberculose overleden gehuwden volgens de algemeene cijfers in 25 jaar aan tuberculose zouden overlijden, dan krijgen wij het volgende:

In 25 jaar sterven 67.000 gehuwden aan tuberculose d. i. gemiddeld per jaar 2680.

In het 1ste jaar, stel in dit geval 1880, komen er dus 2680 wederhelften (weduwen en weduwnaars) waarvan aan tuberculose zullen sterven $\frac{2680}{500} = 5$.

In 1881 komen er weer 2680 met 5 dooden aan tuberculose maar bovendien zijn er van 1880 nog over $2680 - \frac{15}{1000} \times 2680$ 1) wederhelften = 2640 met 5 dooden te zamen 10.

Zoo voortgaande met voor ieder jaar te berekenen hoeveel wederhelften van aan tuberculose gestorven gehuwden er werkelijk zijn en daarvan telkens de sterfte aan tuberculose op $\frac{1}{500}$ stellend, krijgen wij voor het totaal over 25 jaar niet 123 zooals Prof. FOKKER aangaf maar ongeveer 1300, voorwaar

1) Hierbij de algemeene sterfte op 15 pro mille genomen.

geen gering verschil en een cijfer, dat duidelijk aantoonde hoe de meerderheid der commissie al zou zij „zelfs een mortaliteit van meer dan 1000 kunnen berekenen” daaruit toch nog geen recht zou kunnen putten om van maritale infectie te spreken. Tevens echter blijkt hieruit voldoende wat een reuzenarbeid dengene wacht die werkelijk op wetenschappelijk-statistischen weg de besmettelijkheid der tuberculose aan de sterfte der gehuwden zou willen bewijzen. Temeer springt dit nog in het oog wanneer men bedenkt, dat: 1°. de rekening nog gecompliceerder is dan hier is voorgesteld omdat onder de 67.000 gehuwden in 25 jaar aan tuberculose overleden, zeker ook paren voorkomen, ja zelf in 1 jaar tijds zal dit nog wel onder de 2680 overledenen het geval zijn; 2°. zelfs een geconstateerde hoogere sterfte aan tuberculose onder de wederhelften van aan tuberculose gestorvenen nog alleen dan voor een causaal verband bewijzend zou zijn, indien zij belangrijk constant en aan een *zeer groot* materiaal gewonnen was, daar men in elk geval ook nog rekening moet houden met het feit, dat vele zorgen (finantieele en andere) en het verdriet, noodzakelijk verbonden aan het heerschen van tuberculose in het gezin en nog wel bij de wederhelft, op zich zelf alleen voldoende zouden zijn om een zekere verhooging van mortaliteit aan tuberculose bij de overlevende wederhelft te verklaren.

Voldoende meen ik hiermede aangetoond te hebben, dat de taak der commissie ad hoc opgelegd, zoo niet onmogelijk, dan toch uiterst moeilijk door haar te volbrengen was en het ons dus niet moet verwonderen, indien wij na lezing van haar rapport, ondanks de vele moeite, er aan besteed, nog „so klug sind wie zuvor”.

Hoogachtend,

Rotterdam, 3 Juli 1905.

S. VAN DANTZICH, arts.

BERICHTEN.

BUITENLAND.

LUIK. — **Internationaal Congres voor fysische therapie te Luik.** Op 12, 13, 14 en 15 Aug. e. k. zal het eerste Internationale Congres voor fysische therapie gehouden worden.

Voorzitter is Prof. A. VAN WINNEWARTER. De volgende punten zijn aan de orde gesteld.

Bestudeering van de bepaalde indicaties van elk der fysische geneesmethoden.

Instrumentarium en techniek der fysische behandelingsmethoden.

Onderzoek naar het universitair onderwijs in fysische therapie en naar den meest gewenschten vorm.

Bestrijding van de kwakzalverij.

Voor opgave van deelname en programma wende men zich tot den secretaris, den Heer J. VAN BREEMEN, arts, Johannes Verhulststraat 135, Amsterdam, en voor de drie noordelijke provinciën tot den Heer Dr. DE VRIES REILINGH, te Groningen.

BRUSSEL. — **Internationaal chirurgen-congres.** Op het eerste